

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ, ПРОЦЕСІВ, ЯВИЩ

THEORETICAL-METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE SYSTEMIC ANALYSIS OF SOCIO-ECONOMIC OBJECTS, PROCESSES, EVENTS

У статті розглянуто важливість вивчення будь-яких соціально-економічних об'єктів, явищ або процесів як систем. Визначено сутність цього поняття, виділено історичні передумови виникнення системного підходу та його характерні ознаки. Описано його методологічну специфіку, орієнтацію на розкриття цілісності різноманітного об'єкта дослідження, забезпечення механізмів виявлення різноманітних типів зв'язків та їх зведення в єдину цілісну теоретичну картину. Складність соціально-економічних об'єктів, процесів, явищ обумовлює дотримання закону необхідної та достатньої різноманітності в проектуванні й функціонуванні будь-яких соціально-економічних систем, що підвищує їх ефективність. Отримані результати корисні для конструювання цілісної, несуперечливої теорії систем, яка є універсальною та застосовується до системно складних об'єктів, а також дає змогу розкрити сутність явищ в усій повноті та адекватно моделювати складні різноманісні об'єкти, зокрема соціально-економічні.

Ключові слова: генезис, система, «професійний кретинізм», редуктивізм, системний підхід, соціально-економічна система, елемент, підсистема, зв'язок, структура, мета, системні властивості, вісім ознак системи.

В статті рассмотрена важность изучения любых социально-экономических об-

ъектов, явлений или процессов как систем. Определена сущность этого понятия, выделены исторические предпосылки возникновения системного подхода и его характерные признаки. Описаны его методологическая специфика, ориентация на раскрытие целостности разнокачественного объекта исследования, обеспечение механизмов выявления различных типов связей и их сведения в единую целостную теоретическую картину. Сложность социально-экономических объектов, процессов, явлений обуславливает соблюдение закона необходимого и достаточного разнообразия в проектировании и функционировании любых социально-экономических систем, что повышает их эффективность. Полученные результаты полезны для конструирования целостной, непротиворечивой теории систем, которая является универсальной и применяется к системно сложным объектам, а также позволяет раскрыть суть явлений во всей полноте и адекватно моделировать сложные разнокачественные объекты, в частности социально-экономические.

Ключевые слова: генезис, система, «профессиональный кретинизм», редуктивизм, системный подход, социально-экономическая система, элемент, подсистема, связь, структура, цель, системные свойства, восемь признаков системы.

УДК 001.8:330.101.8+338.242

Приймакова Ю.А.

аспірант кафедри економіки підприємства ДВНЗ «Донбаська державна машинобудівна академія»
ORCID: 0000-0002-9510-3226

The article discusses the importance of studying any socio-economic objects, phenomena or processes as systems. The essence of this concept has been determined, the historical prerequisites for the emergence of the system approach and its characteristic features have been highlighted. It describes its methodological specificity, focusing on the disclosure of the integrity of different-quality research objects, providing mechanisms for identifying various types of connections and bringing them together into a single holistic theoretical picture. In contrast to the analytical methods for the study of complex socio-economic objects, the most effective is the universal interdisciplinary method – the method of systematic approach. Substantiations have been given and the system limitations of the choice of the proposed approach have been indicated – the condition of the adequacy of the method and the object of research in terms of their systemic complexity. The complexity of socio-economic objects, processes and phenomena determines the observance of the law of necessary and sufficient diversity in the design and operation of any socio-economic systems, which increases their efficiency. Eight basic features were selected and systematized on the basis of non-identical sets of system properties identified by different researchers. The described theoretical and methodological approaches to system analysis allow revealing the essence of the phenomena in its entirety, to adequately model complex objects of different quality, including socio-economic objects. It is the systematic approach that makes it possible to calculate the risks and possible consequences of economic crises, natural and man-made disasters. It is practically difficult to warn or anticipate them with maximum accuracy. But using system analysis, one can develop a strategy for action in all possible scenarios. Using the interdisciplinary feature of system analysis, it is possible to develop a strategy for the state in any of the scenarios. The first option: rapid fall and the same rapid rise of the economy. The second option: fall and long-term stay "at the bottom", then recovery. The third option: a few waves of economic crisis. In each of these cases, maximum possible consideration of all factors and influences, both from the outside and from the inside, will be taken into account. In this case, a study will be conducted of a specific integral unit – the system.

Key words: genesis, system, "professional cretinism", reductive, system approach, socio-economic system, element, subsystem, connection, structure, purpose, system properties, eight signs of the system.

Постановка проблеми. Системний аналіз соціально-економічних об'єктів, процесів, явищ повинен поєднати економічні, соціальні, психологічні складові в єдину сукупність під час дослідження практичної проблематики, а також обумовлює розгляд і включення в досліджуваний процес не тільки самого об'єкта, але й суб'єкта діяльності, а саме людину, що має супроводжуватися врахуванням (аналізом і дослідженням) тих якостей, які є важливими під час вирішення проблем, що виникли.

Проблемний характер зазначеної ситуації вимагає пильної уваги та серйозного наукового дослідження, оскільки соціально-економічна сфера загалом не тільки визначає стійкість розвитку країни як окремої держави, але й істотно впливає на життєвий рівень як усього населення, так і кожного громадянина окремо.

Досягнення позитивних результатів під час вирішення соціально-економічних кризових явищ в умовах економіки трансформаційного типу

зумовлюється розв'язанням відповідних методологічних проблем за системного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наявні напрацювання з цієї проблематики системного підходу як способу вдосконалення діяльності та управління соціально-економічними процесами проводились українськими та іноземними вченими, такими як О.О. Богданов, Л. Берталанфі, І.В. Блауберг, Е.Г. Юдін, Ф.І. Перегудов, Н.В. Панкратова, С. Лем, Ю.П. Сурмін. Однак питання подальшого синтезу в нове знання результатів декількох аналізів, проведених різними дослідниками, різних систем, різних етапів життєвого циклу або різних станів об'єктів слід розглянути задля виходу висновків на більш абстрактний рівень знань, вивчення особливостей управління системою різноякісних взаємозалежних процесів для можливості застосування цього досвіду у вітчизняних умовах.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення наявних позицій щодо теоретико-методичних підходів до системного аналізу соціально-економічних об'єктів, процесів, явищ та використання системного підходу в процесі досліджень з можливістю виходу на керований рівень управління досліджуваними системами.

Актуальність розвитку системного підходу як одного з основних методів наукового дослідження обумовлена такими передумовами:

1) стрімка диференціація науки, що обов'язково приводить до виділення численних практично ізолюваних одна від одної наукових дисциплін, що розвиваються незалежно одна від одної; такий стан речей привів до такого негативного наслідку, як втрата зв'язку цілого, звуження кругозору, навіть «професійний кретинізм» [1]; в результаті обмеженість у предметі та методі дослідження привела до кристалізації професійної «однобокості кругозору»;

2) криза редукціонізму як методологічного принципу, за якого будь-які об'єкти пізнання можуть бути повністю пояснені на основі законів та закономірностей, властивих простішим системам; цей метод використовується під час проведення досліджень виключно простих об'єктів, тоді як потрібно вивчити складно утворені, наприклад соціально-економічні, відносини.

Таким чином, актуальність розвитку та вдосконалення системного підходу обумовлені соціальною потребою дослідження складних об'єктів за допомогою загальнонаукової міждисциплінарної методології.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Задля ефективного застосування системного підходу в конкретній галузі необхідно вивчити його генезис (гр. «Γένεσις», «Γένεσις»), тобто походження, виникнення; процес утворення та закономірності трансформації.

Принципи системності знання були закладені в давньогрецькій філософії та науці (приблизно

IV-III ст. до н.е.), коли Евклід будував свою геометрію як систему, а також саме системне викладення їй надав Платон [2]. Хоча виникнення слова «система» датують періодом Стародавньої Еллади [3], інші вважають, що зачатки системних ідей простежуються в більш далекій давнині, а саме цілісному міфологічному сприйнятті людьми всього наявного [4].

Особливий внесок у розуміння світобудови зробили давньогрецькі філософи, зокрема представники атомізму, створивши вчення про переривисту, дискретно (зернисту) будову матерії, яка виникла завдяки філософу-матеріалісту Левкіппу та його учневі Демокриту. «Демокрит слідом за своїм учителем Левкіппом вважав, що весь світ складається з атомів і порожнечі, завдяки якій атоми рухаються. З його атомістики випливає універсальний принцип причинності. Атоми розрізняються за формою, порядком, положенням і, рухаючись в порожнечі, стикаються, відштовхуються, зчіплюються. Це і є процесом утворення різноманітних речей» [5], а саме систему світу. Отже, Демокрит вибудовує систему світу, взявши за основу буття атом.

Цікавим з позиції досліджуваної нами тематики є вчення Платона, який спробував уявити систему світу ідей, де ідея виступала «як спільність, цілісність» [6], тобто саме це було систематизуючим фактором. Критикуючи вчення Платона, Аристотель представив свою систему світобудови, в якій важливе місце відводилось уявленням про форму й матерію [7].

Більш того, центральною складовою частиною системного світогляду Аристотеля стало вчення про космос, в якому вся сума видимих небесних явищ і руху світил зводиться у вистроєну систему, актуальну з часу її створення аж до виникнення вчення Коперника [8].

Системні погляди на світобудову давньогрецьких мислителів (Евклід, Платон, Епікур, стоїки та інші філософи) супроводжувалися спробами систематизувати знання, іншими словами, звести їх в єдину систему. Найбільш показовим прикладом цього є система знань, викладена Аристотелем. Як зазначає П.В. Алексєєв, Аристотель став систематизатором всіх наявних в ту епоху галузей наукового знання й основоположником цілої низки наук (логіки, психології, біології, історії науки, історії філософії, естетики, політекономії, державознавства тощо). Його історична заслуга полягала в тому, що він не просто виділив ті чи інші категорії, а, відібравши найбільш значні, загальні поняття, поповнивши їх склад, представив категорії вперше у вигляді системи [9].

Як зазначив В.С. Нерсисянц, саме в цей час «починаються пошуки принципів, форм і конструкцій для встановлення належних взаємовідносин, взаємозалежностей і погодженої взаємодії» [10].

У період середньовіччя, відзначеного падінням античного рабовласницького суспільства, також спостерігаються системні ідеї у філософських поглядах. Так, християнський богослов і філософ Августин Блаженний Аврелій систематизував релігійне знання, представивши його як єдину, цілісну систему. Крім того, він переосмислив вчення Платона про існування безтілесних ідей, об'єднавши світ ідей та Світову Душу, включивши всі платонівські ідеї в релігійний Абсолют [11].

Системні погляди спостерігаються в судженнях монаха-домініканця Томи Аквінського, який представляв філософію та теологію єдиним цілим, вважаючи, що за своїм предметом вони «практично не відрізняються: обидві вони мають предметом Бога і те, що він створює; тільки теологія йде від Бога до природи, а філософія – від природи до Бога» [12]. Таким чином, на думку Фоми Аквінського, система світобудови, заснована на принципі гармонії віри та розуму, вибудовується відповідно до ієрархічного порядку всього сущого, створеного Богом.

Новий розвиток системні ідеї отримали в епоху Відродження. В цей період виникає новий світогляд: людина сприймає дійсності як єдність і цілісність природи. Прикладом цього є системні погляди Миколи Коперника (геліоцентрична система світу), Джордано Бруно (концепція нескінченності Всесвіту і незліченної безлічі світів), Галілео Галілея (обертання Землі, нескінченність світу і єдність природи), Йоганна Кеплера (закони руху планет навколо сонця) тощо.

У Новий час перший варіант загальної теорії систем було запропоновано О.О. Богдановим ще у 1912-1928 рр. в його роботі «Загальна організаційна наука». Пізніше, в середині 30-х рр., ця ідея була відроджена Людвігом фон Берталанфі та іншими дослідниками системного підходу, повернувши загальну увагу, що характеризується кризою механістичної методології, непридатною до дослідження складних об'єктів, диференціацією та спеціалізацією наукового знання. Виникла необхідність вироблення єдиної загальнонаукової методології, якою виступила загальна теорія систем. У своїх роботах Л. фон Берталанфі сформулював загальні принципи й закони систем, створив основи синтезу сучасного наукового знання в результаті виявлення ізоморфізму законів, що належать до різних сфер реальності [13].

З народженням кібернетики системне дослідження отримало розвиток в працях Н. Вінера, У. Ешбі, О. Ланге. Ці вчені сформулювали основи кібернетики й дали початок розвитку теорії інформатики. Стали можливими опрацювання та широке застосування під час проведення наукових досліджень, електронної обчислювальної техніки. Проте технічні системи мало що дали для вирішення проблем управління суспільними та економічними системами, котрі, як відомо, є найскладнішими

формами організації матеріального світу. Часто можна було запозичити лише принципи управління технологічними процесами як більш замкнутими та квантифікованими.

Таким чином, досліджуючи еволюцію системного підходу, ми доходимо таких висновків. По-перше, системні ідеї сягають своїм корінням в сиву давнину, міфологію, коли людина, протистояючи природі, конструювала фантастичну систему світу. По-друге, не доводиться говорити про універсальність загальної теорії систем, оскільки не вдалося виробити такі несуперечливі закони, які б застосовувались до всього різноманіття системних об'єктів. Цю обставину визнавав і сам Л. фон Берталанфі. Якщо в його роботах 40-50-х рр. минулого століття неодноразово стверджувалося, що загальна теорія систем являє собою «крок до *Mathesis universalis*, до універсальної науки, що охоплює всі інші науки» [14], то в подальшому вчений зазначав, що «загальна теорія систем в її теперішньому вигляді є однією – і до того ж дуже недоосконалою – моделлю серед інших» [15].

Сьогодні в системному підході прийнято бачити загальнонаукову орієнтацію, міждисциплінарну методологію, що виражається в прагненні побудувати цілісну картину об'єкта, «сукупність методів і коштів, що дають змогу досліджувати властивості, структуру і функції об'єктів, явищ або процесів загалом, представивши їх як систем з усіма складними міжелементними взаємозв'язками, взаємовпливом елементів на систему і навколишнє середовище, а також впливом системи на її структурні елементи» [16]. Системний підхід пропонує спочатку будувати модель, що є загальною картиною всіх майбутніх напрямів отримання знань, а окремі частини досліджень узгоджувати з цією загальною моделлю [17].

За системного підходу вирізняються цілісні, інтегративні властивості досліджуваного об'єкта, явища або процесу, їх структура й функції. Гостра необхідність застосування системного підходу простежується тоді, коли об'єкт описується різнобічно, тоді як виведене знання має вбирати все знання, отримане всіма можливими способами.

Найголовнішим у системному підході є поняття «система», під яким розуміється «безліч взаємопов'язаних елементів, що виступає як певна цілісність» [18].

Існує щонайменше кілька десятків різних визначень поняття «система», які використовуються залежно від контексту, сфери знань та цілей дослідження. Основний фактор, що впливає на відмінність у визначеннях, полягає в тому, що в понятті «система» є подвійність: з одного боку, воно використовується для позначення об'єктивно наявних феноменів, а з іншого боку, воно розуміється як метод вивчення та подання феноменів, тобто як суб'єктивна модель реальності.

Термін «система» має різну місткість та чистоту. Найсуворіші вимоги до нього висуває теорія системного аналізу, особливо коли предметом вивчення є високоорганізовані самокеровані системи. У суспільних науках до систем часто відносять також менш компактні утворення, але в цьому разі те, що віднесено до системи, має відповідати мінімуму обов'язкових вимог.

Під соціально-економічною системою можна розуміти складну ймовірнісну динамічну систему, що охоплює процеси виробництва, обміну, розподілу й споживання матеріальних та інших благ. Вона належить до класу кібернетичних систем, тобто систем керованих.

Сутність системного дослідження полягає в тому, що досліджуваний об'єкт аналізується не як сукупність його складових частин, а як система, тобто цілісне утворення. Незважаючи на поширеність терміна, це обумовлене перш за все не стільки термінологічними розбіжностями, скільки наділенням різними дослідниками системи неідентичним комплектом властивостей.

Вчені з теорії систем І.В. Блауберг та Е.Г. Юдін вважають, що пошуки «одного загального визначення поняття «система» навряд чи можна вважати вдалим завданням» [7]. Система завжди характеризується цілою низкою ознак.

Перша ознака полягає в тому, що система повинна мати структуру, тобто складатися з певної множини складових (елементів, компонентів, частин, розділів), що відрізняються різноманітністю. Структурованість економіки помітна в будь-якому її «розрізі», адже на кожному історичному етапі розвитку людського суспільства вона складається з декількох основних ланок, а саме продуктивних сил, економічних відносин та господарського механізму. Продуктивні сили як конкретна визначеність сукупності засобів та предметів праці, складають матеріальну основу суспільного виробництва, працівників з притаманними їм фізичними та розумовими здібностями, науки, технологій, інформації, методів організації та управління виробництвом. Економічні відносини – це відносини, які виникають між членами суспільства у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і нематеріальних благ. Вони належать до суттєвих елементів економічної системи, які функціонують та розвиваються відповідно до дії економічних законів.

Економічні відносини поділяються на техніко-економічні, організаційно-економічні та соціально-економічні відносини.

Необхідним елементом економічної системи є господарський механізм, який є сукупністю конкретних економічних форм, методів та важелів регулювання економічної діяльності суспільства. Ґрунтуючись на економічних відносинах та дії економічних законів, він охоплює підсистеми

управління, стимулювання, фінансування, кредитні важелі, правові норми та відповідні інститути. Кожна з цих складових забезпечує реалізацію об'єктивного змісту відповідних економічних відносин та економічних законів, метою якої є ефективний розвиток суспільного виробництва на основі динамічної рівноваги між виробництвом і споживанням, попитом та пропозицією.

Компонентами системи можуть бути не тільки речі, але й властивості та стан, зв'язки й відношення, фази, етапи, стадії, цикли та рівні функціонування й розвитку. Ця установка є справедливою також щодо економіки, яку за першою ознакою можна віднести до класу систем, що характеризуються складною багатоярусною структурою.

Друга ознака полягає в тому, що система повинна бути цілісною, тобто її компоненти мають перебувати в певній взаємозалежності, обумовлюючи один одного, будучи складовими частинами, виступаючи причинами, наслідками чи формами прояву.

Третя ознака полягає в тому, що система повинна мати чіткі межі, які дають змогу відрізнити те, що входить у неї, від того, що не входить. Хоча часто неможливо чітко розділити всі елементи системи на внутрішні та зовнішні, все ж таки це потрібно робити без огляду на певну умовність встановлення таких меж. Це передусім стосується меж самої економіки, які роблять можливим відокремлювання її від суміжної соціальної сфери.

Четверта ознака полягає в тому, що кожна система має перебувати в певній ієрархії систем. Зазвичай мається на увазі наявність трьох основних рівнів ієрархії соціально-економічних систем, таких як макрорівень, мезорівень та мікрорівень. Під макрорівнем розуміється рівень держави. Об'єктом системного вивчення на макрорівні є держава як соціально-економічна система в складі системи більш високого рівня, а саме загальносвітової соціально-економічної системи.

Під мезорівнем розуміється рівень регіону, розташованого на території держави. Звідси випливає, що об'єктом системного вивчення на мезорівні стає регіон як територіальна соціально-економічна система в складі соціально-економічної системи держави. Необхідно відзначити, що під регіоном розуміється частина території держави, що володіє спільністю географічних, природних, соціально-економічних, національно-культурних та інших умов. Регіон може збігатися з кордонами території суб'єкта держави або об'єднувати території декількох його суб'єктів.

Під мікрорівнем розуміється рівень конкретної організації, розташованої на території конкретного регіону. Об'єктом системного вивчення на мікрорівні є організація як соціально-економічна система в рамках території регіону країни.

П'ята ознака полягає в тому, що система повинна мати певний набір функцій, на що прямо вказують

теорії систем. Групування функцій усередині економіки здійснюється за різними розрізами, адже визначені функції має кожний суб'єкт ринку, кожний етап обігу капіталу тощо. Класифікація функцій уможлиблює забезпечення нормального функціонування та розвитку економіки, зокрема, засобами охорони наявних форм власності, організації суспільних робіт, планування виробництва, організації зовнішньоекономічних зв'язків.

Шоста ознака полягає в тому, що система повинна мати цільову налаштованість, тобто мати певну мету або набір цілей, досягнення яких забезпечує її функціонування. Системний аналіз передбачає генеральну мету в ієрархії цілей та завдань, розв'язання яких забезпечує досягнення такої генеральної мети. В Україні вони поділяються на три групи, такі як стратегічні, проміжні й поточні (тактичні). Стратегічними зазвичай є цілі, що визначені як ключові в загальноекономічній політиці держави, а саме зростання виробництва, зростання зайнятості, стабілізація цін, зменшення інфляції, збалансування платіжного балансу. Проміжні цілі полягають у таких змінах певних економічних процесів, які сприятимуть досягненню стратегічних цілей. Наприклад, якщо стратегічною метою є стабілізація цін, то потрібно забезпечити стримування кон'юнктури ринку, а для цього необхідно вибрати адекватні цим ситуаціям монетарні зміни у вигляді процентних ставок за кредитами. Характерними ознаками поточних цілей є їх короткостроковість, реалізація шляхом вжиття оперативних заходів.

Сьома ознака полягає в тому, що системі має бути притаманна здатність до розвитку, вдосконалення, отже, самозбереження. Життєздатність системи забезпечується динамічною постійністю названих вище ознак, а саме постійністю, бо з часом вони не розчиняються в масі характеристик інших систем, і динамічністю, бо вони змінюються лише в процесі модифікування системи за іманентними закономірностями. Кілька десят років функціонування економіки запевняють як у стійкості та незмінності багатьох його елементів, які стали класичними, так і в постійному русі вперед згідно з новими запитами та новими можливостями економіки. Закріплення та стабілізація досягнутого є лише сходиною для нового етапу розвитку.

Восьма ознака полягає в тому, що система може бути життєздатною, якщо вона буде самоналаштовуватися, коли їй буде властивий певний автоматизм реагування на зміну ситуації. Практика неодноразово запевняла нас у тому, що надумані правила й норми не спроможні керувати економікою згідно з об'єктивними закономірностями та тенденціями її розвитку. Мистецтво законодавця полягає в тому, щоби розпізнати ці закономірності.

Об'єднуючи вищевказані ознаки, доходимо висновку, що система – це скоординована сукуп-

ність елементів, що володіють певними зв'язками та відносинами, яка становить цілісність.

В результаті застосування системного підходу наукове дослідження орієнтоване на виявлення інтегративних ознак, відсутніх в окремих елементах, але властивих системі загалом. Водночас під час дослідження об'єкта (явища, процесу) загалом необхідно враховувати взаємодію системи та її елементів з навколишнім середовищем, зовнішніми факторами, з якими система взаємодіє, змінюючи їх і змінюючись сама. Подібне дослідження сприяє визначенню кордонів системи, даючи змогу пізнати її цілісність та структуру, більш того прогнозувати її потенційну трансформацію. Інакше кажучи, системний об'єкт принципово не може бути проаналізований, якщо під час його аналізування абстрагуватися від його взаємодії із середовищем. Ця обставина зобов'язує вивчати системні соціально-економічні конструкції у взаємозв'язку та взаємодії з їх елементами, враховуючи вплив на об'єкт зовнішніх факторів. У процесі свого функціонування система спирається на певну внутрішню впорядкованість взаємопов'язаних елементів, іншими словами, структуру. Існує безліч визначень структури системи, які зводяться до такої дефініції: інваріантна впорядкованість (взаєморозташування) елементів згідно із законом зв'язку між ними. Призначення структури полягає в тому, щоби забезпечити внутрішню міцність, стійкість та високий ступінь взаємопов'язаності всіх елементів системи, можливість протистояти середовищу у вигляді незалежного утворення. Більш того, не можна розглядати систему у відриві від її структури, оскільки саме завдяки структурі, що забезпечує стійкість зв'язку та взаємодію елементів, утворюється загальна картина, єдине ціле. Саме тому структуру часто називають хранителем цілісності системи.

Отже, під час дослідження системного об'єкта необхідно визначити його структуру, щоби встановити композицію елементів системи, розглянути наявні між ними зв'язки, здатні перетворювати елементи системи на цілісність.

Слід зазначити, що внутрішньою вихідною одиницею, функціональною частиною системи, будова якої не розглядається, є інваріанта, елемент, який виступає найменшою частиною системи, підкоряється її закономірностям. Фактор неподільності елемента, на нашу думку, має умовний характер, оскільки виділення переліку елементів залежить від поставленої дослідником мети.

Під час аналізування окремих елементів системи потрібно враховувати роль конкретного елемента в системі, а також його взаємодію з іншими елементами та навколишнім середовищем. Інакше кажучи, елемент описується не як такий, а з урахуванням його місця загалом.

З точки зору методології системного підходу необхідно особливу увагу звернути на дослі-

дження зв'язків, що виникають між цеглинками структури, а саме елементами. Під зв'язками системи розуміються «компоненти системи, що здійснюють взаємодію між її елементами, а також між системою загалом і середовищем зокрема» [19].

Під час дослідження конкретної системи часом можна знайти дуже велику кількість різноманітних зв'язків між елементами. При цьому немає необхідності суцільного вивчення всіх цих зв'язків, навпаки, потрібна концентрація на тих системоутворюючих зв'язках, що обумовлюють створення та збереження інтеграційних властивостей системи.

Висновки з проведеного дослідження. Найбільш ефективним як загальнонауковий міждисциплінарний метод дослідження складних соціально-економічних об'єктів є системний підхід. Особливістю вивчення складно побудованих об'єктів є те, що аналітичні методи дослідження не підходять для вирішення такого завдання. В умовах відносної розробленості соціально-економічних досліджень системний підхід увійшов в арсенал інтенсивно використовуваних методів.

Таким чином, розглядаючи генезис системного підходу в науковому дослідженні, доходимо висновку, що початкове прагнення деяких вчених виробити загальну теорію систем як універсальну метатеорію передчасно, оскільки досі не вдалося сконструювати цілісну, несуперечливу теорію систем, яка застосовується до різноманітних складних системних об'єктів. Крім того, ускладнення та диференціація рівнів економічного регулювання суспільних відносин, зокрема, за допомогою взаємопроникнення права й політики та економіки приводять до необхідності вивчення економічної матерії за системного підходу та його зарахування до числа базових методів соціально-економічних досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кохановский В.П., Золотухина Е.В., Лешкевич Т.Г., Фатхи Т.Б. *Философия для аспирантов : учебное пособие*. Ростов-на-Дону : Феникс, 1985. 448 с.
2. Агошкова Е.Б., Ахлибинский Б.В. Эволюция понятия системы. *Вопросы философии*. 1998. № 7. С. 173. URL: <https://studfiles.net/preview/3320423.html> (дата звернення: 30.04.2019).
3. Спицнадель В.Н. *Основы системного анализа : учебное пособие*. Санкт-Петербург : Бизнес-пресса, 2000. 326 с.
4. Сурмин Ю.П. *Теория систем и системный анализ : учебное пособие*. Киев : МАУП, 2003. 368 с.
5. Басов Р.А. *История греческой философии. От Фалеса до Аристотеля*. Москва : Летопись, 2002. 416 с.
6. Алексеев П.В., Панин А.В. *Философия : учебник*. Москва : МГУ, 2007. 592 с.
7. Аристотель. *Метафизика* : в 4 т. / ред. В.Ф. Асмус. Москва : Мысль, 1975. Т. 1. 550 с.
8. *Мир философии: книга для чтения. Исходные философские проблемы, понятия и принципы*. Москва : Политиздат, 1991. Ч. 1. 672 с.

9. Алексеев П.В. *Указанные сочинения*. С. 20-21.
10. Нерсисянц В.С. *Философия права : учебник*. 2-е изд. Москва : Норма ; Инфра-М, 1997. 848 с.
11. Ушаков Е.В. *Введение в философию и методологию науки*. Москва : Экзамен, 2005. 528 с.
12. Боргош Ю. Фома Аквинский / пер. с польск. М.В. Гуренко. Москва : Мысль, 1966. 212 с.
13. Берталанфи Л. *История и статус общей теории систем. Системные исследования. Ежегодник 1973*. Москва : Наука, 1973. С. 20-37.
14. Садовский В.Н. *Проблемы методологии системных исследований в современной американской философии науки. Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник. 1980*. Москва, 1981. С. 93.
15. Берталанфи Л. *Общая теория систем – критический обзор. Исследования по общей теории систем*. Москва, 1969. С. 50.
16. Прангишвили И.В. *Системный подход и общесистемные закономерности*. Москва : Синтез, 2000. С. 22.
17. Юдин Э.Г. *Системный подход и принцип деятельности*. Москва, 1978. 131 с.
18. Садовский В.Н. *Основания общей теории систем*. Москва : Наука, 1974. С. 18.
19. Качала В.В. *Основы теории систем и системного анализа : учебное пособие для вузов*. Москва : Горячая линия – Телеком, 2007. С. 62.

REFERENCES:

1. Kokhanovskiy V.P., Zolotukhina Ye.V., Leshkevich T.G., Fatkhi T.B. (1985) *Filosofiya dlya aspirantov: Uchebnoye posobiye* [Philosophy for graduate students: Study Guide]. Rostov-na-Donu : Feniks. P. 384 (in Russian).
2. Agoshkova Ye.B., Akhlininitskiy B.V. (1998) *Evolutsiya ponyatiya sistemy* [Evolution of the concept of a system]. *Voprosy filosofii*. [Philosophy issues], no. 7. P. 173. Available at: <https://studfiles.net/preview/3320423.html> (accessed: 30.04.2019) (in Russian).
3. Spitsnadel' V.N. (2000) *Osnovy sistemnogo analiza : ucheb. posob* [Basics of system analysis : Study Guide]. Sankt-Peterburg : Biznes-pressa. 326 p. P. 11–12 (in Russian).
4. Surmin Yu.P. (2003) *Teoriya sistem i sistemnyy analiz: Uchebnoye posobiye* [Theory and Systems Analysis: Tutorial]. – Kiyev : MAUP. 368 p. P. 13 (in Russian).
5. Basov R.A. (2002) *Istoriya grecheskoy filosofii. Ot Falesa do Aristotelya*. [History of Greek Philosophy. From Thales to Aristotle] / red. R.A. Basov. Moskva : Letopis'. 416 p. P. 79–113 (in Russian).
6. Alekseyev P.V., Panin A.V. (2005) *Filosofiya: uchebnik* [Philosophy: a textbook] / red. P.V. Alekseyev. Moskva : MGU. 592 p. P. 14 (in Russian).
7. Aristotel'. *Metafizika* [Aristotle. Metaphysics] (1975) /red. V.F. Asmus. Moskva : Mysl'. Sochineniya v 4 t. T. 1. 550 p. P. 148–149, 174–175 (in Russian).
8. *Mir filosofii: Kniga dlya chteniya*. [The world of philosophy: a book to read] (1991). V 2-kh ch. Ch. 1. *Iskhodnyye filosof. problemy, ponyatiya i printsipy*. Moskva : Politizdat. 672 p. (in Russian).
9. Alekseyev P.V. *Ukaz. soch.* P. 20–21 (in Russian).
10. Nersesyan V.S. *Filosofiya prava: Uchebnik* [Philosophy rights: Textbook]. 2-e izd. Moskva : Norma ; Infra-M, 1997. 848 p. P. 94 (in Russian).

11. Ushakov Ye.V. (2005) *Vvedeniye v filosofiyyu i metodologiyu nauki*. [Introduction to the philosophy and methodology of science]. Moskva : Ekzamen. 528 p. P. 203 (in Russian).
12. Borgosh Yu. (1966) *Foma Akvinskiy*. [Thomas Aquinas] / per. s pol'sk. M.V. Gurenko. Moskva : Mysl'. 212 p. (in Russian).
13. Bertalanfi L. (1973) *Istoriya i status obshchey teorii sistem* [History and Status of General Systems Theory] *Sistemnyye issledovaniya. Yezhegodnik* [System Research. Yearbook]. Moskva : Nauka. P. 20–37 (in Russian).
14. Sadovskiy V.N. (1981) *Problemy metodologii sistemnykh issledovaniy v sovremennoy amerikanskoy filosofii nauki* [Problems of system research methodology in modern American philosophy of science]. *Sistemnyye issledovaniya. Metodologicheskiye problemy. Yezhegodnik 1980*. [System Research. Methodological problems. Yearbook 1980]. Moskva, 1981, p. 93 (in Russian).
15. Bertalanfi L. (1969) *Obshchaya teoriya sistem – kriticheskiy obzor* [The General Theory of Systems – A Critical Review]. *Issledovaniya po obshchey teorii sistem* [Studies in the General Theory of Systems]. Moskva, 1969, p. 50. (in Russian).
16. Prangishvili I.V. (2000) *Sistemnyy podkhod i obshchesistemnyye zakonomernosti*. [System approach and system-wide laws]. Moskva : Sinteg. P. 22 (in Russian).
17. Yudin E.G. (1978) *Sistemnyy podkhod i printsip deyatelnosti*. [System approach and principle of activity]. Moskva : Nauka. P. 131 (in Russian).
18. Sadovskiy V.N. (1974) *Osnovaniya obshchey teorii sistem*. [Foundations of the General Theory of Systems]. Moskva : Nauka, 1974, p. 18 (in Russian).
19. Kachala V.V. (2007) *Osnovy teorii sistem i sistemnogo analiza: uchebnoye posobiye dlya vuzov*. [Fundamentals of the theory of systems and systems analysis: a textbook for universities]. Moskva : Goryachaya liniya – Telekom. P. 62 (in Russian).

THEORETICAL-METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE SYSTEMIC ANALYSIS OF SOCIO-ECONOMIC OBJECTS, PROCESSES, EVENTS

The purpose of the article. The study of theoretical and methodological approaches to the system analysis of socio-economic objects as systems. The origin and laws of transformation of the system approach are considered. The view on this method is presented as an element of the consistent holistic theory of systems for the study of complex socio-economic objects. The article reveals the substantiation of the essence of the management of the functioning and development of socio-economic systems in order to determine the factors causing the effectiveness of managerial influence.

Methodology. The methodological specificity of the system approach is described, its orientation is to disclose the integrity of the object and the mechanisms supporting it, to identify the diverse types of connections of the object and bring them into a single picture.

Results. In contrast to the analytical methods for the study of complex socio-economic objects, the most effective one is the universal interdisciplinary method - the systematic approach. The substantiations are given and the system limitations of the choice of the proposed approach were indicated - the conditions for the adequacy of the method and the object of research in terms of their systemic complexity. The complexity of socio-economic objects, processes and phenomena determines the observance of the law of the necessary and sufficient diversity in the design and operation of any socio-economic systems, which increases their efficiency. Eight basic features were selected and systematized on the basis of non-identical sets of system properties identified by different researchers.

Practical implications. Practical application is the possibility of reaching a regulated level of control of the studied complex systems. The results obtained are useful for constructing a coherent, consistent system theory that is universal. This theory is applied to systemically complex objects and allows revealing the essence of the phenomena in its entirety, to adequately model complex objects of different quality, including socio-economic objects. An example of potential practical applications: resolving contradictions in the social security system. Two social protection functions are the opposite of one and one. On the one hand, this is creation of a possibility of accumulation of resources by the population of the country, their economy in order to use it for their own needs and the needs of society in those periods in which such a need arises. On the other hand: their redistribution from active to inactive groups of the population. In order to accumulate funds, there is an increase in taxes and fees, and this transfers part of the population from active to inactive status. At the same time, these funds are necessary to help those who cannot provide for themselves in the process of economic transformation.

It is the systematic approach that makes it possible to calculate the risks and possible consequences of economic crises, natural and man-made disasters. To warn or anticipate them with maximum accuracy is practically difficult. But using system analysis, one can develop a strategy for action in all possible scenarios.

Considering the scenarios for the development of the global financial crisis, using the interdisciplinary feature of the system analysis, it is possible to develop a strategy for government action in any of the scenarios for the development of events in any of the cases. The first option: rapid fall and the same rapid rise of the economy. The second option: fall and long-term stay "at the bottom", then recovery. The third option: a few waves of economic crisis. In each of these cases, maximum possible consideration of all factors and influences, both from the outside and from the inside, will be taken into account. In this case, a study will be conducted of a specific integral unit – the system.

Value/originality. The novelty is the isolation and concentration on systemic links that determine the creation and preservation of the integration properties of systems. It justifies the need to include the subject of activity into the process under study, i. e. a person, taking into account those of its properties that may affect the solution of the problem under study.